

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

TÉZISFÜZET

**A missziói istentisztelet–értelmezés kutatásának
eddigyi eredményei, ekkleziológiai modelljei és
jövőbeni lehetőségei**

című doktori értekezéshez

Készítette: Damásdi Dénes

Témavezető: Dr. Gonda László

Debrecen

2024.

1. A disszertáció tárgya

Az elmúlt évtizedekben számos olyan mű jelent meg, amely az istentisztelet missziói értelmezésével, vagy annak egyes kérdéseivel foglalkozik. Ezért szükség van arra, hogy az egyes modelleket rendszerezzük, és a kutatás eredményeit, nehézségeit és további kérdéseit összefoglaljuk. A disszertációmban megvizsgált egyes művek megpróbálkoznak ilyen rendszerek felállításával, de véleményem szerint ezek nem elég pontosak, vagy nem eléggé teljeskörűek.

A téma kutatásának egyik fő célja, hogy az „istentisztelet” és „misszió” fogalmakat az egymással való párba állítás által minél pontosabban körülírja, és azok helyes kapcsolatát és dinamikáját megfogalmazza az egyház életén belül. A kérdés tehát egyszerre az, hogy milyen a helyes istentisztelet az egyház missziói természetének fényében, és hogy milyen módon hat az egyház küldetésére és szolgálatára annak egész életét átszövő istentisztelete. Azzal szeretném ezt a kutatási munkát előre mozdítani, hogy a legfontosabb kortárs szerzők műveit összefoglalom, összehasonlítom és rendszerezem, majd javaslatot teszek egy olyan modellre, amely képes az eddigi kutatás minél több eredményét magába foglalni.

2. A kutatás módszertana

Kutatásom módszere alapvetően összehasonlító és tipológikus. Összehasonlító, mert kutatásom fő részét a témával foglalkozó legfontosabb művek részletes elemzése és összehasonlítása teszi ki. Tipológikusnak pedig azért mondható, mert a megadott kutatásterületen belül használt modelleket és azok típusait vizsgálja. Az értekezés így három fő részből épül fel:

1. A releváns teológiai művek részletes elemzése és összehasonlítása,
2. Az egyes modellek különbségeinek és közös eredményeinek felvázolása,
3. Következtetések levonása és egy lehetséges új modell bemutatása.

Az értekezésem első részében az elmúlt harminc évben megjelent, angolul elérhető és egymással is párbeszédben álló legfontosabb műveket elemzem, amelyek az istentisztelet és misszió kérdésével foglalkoznak. Ezek:

1. BRIA, I.: *Go Forth in Peace. Orthodox Perspectives on Mission* (Wcc Mission Series), Geneva, World Council of Churches, 1986.
2. SCHATTAUER, T. H.: Liturgical Assembly as the Locus of Mission, in: Schattauer, T. H. (ed.): *Inside Out. Worship in an Age of Mission*, Minneapolis, Fortress Press, 1999, 1–22.

3. FROST, M.: *Exiles. Living Missionally in a Post-Christian Culture*, Peabody, Hendrickson, 2006.
4. KREIDER, A. – KREIDER, E.: *Worship and Mission after Christendom* (After Christendom), Milton Keynes, Paternoster, 2009.
5. MEYERS, R. A.: *Missional Worship, Worshipful Mission. Gathering as God's People, Going out in God's Name* (Calvin Institute of Christian Worship liturgical studies series), Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, 2014.
6. BISHOP, A. S.: *Eucharist Shaping. Church, Mission and Personhood in Gabriel Hebert's Liturgy and Society*, London, Kings College, 2013.
7. SEAMAN, K. W.: *Mission, Liturgy, and World in Relationality. Towards a Decentred Liturgical Theology of Mission*, Dublin, Trinitz College, 2017.
8. SCHOON, C. J.: *Toward a Communally Embodied Gospel. Exploring the Role of Worship in Cultivating an Evangelistic Character among God's People within the Missional Church Movement*, Toronto, Wycliffe College, 2016.

A téma kutatása sok szempontból már a kezdetektől fogva ökumenikus jellegű, de disszertációm célja nem az egyes felekezeti és helyi teológiai modellek kontextuális elemzése, hanem a tágabb kontextusra jellemző átfogó teológiai gondolatok rendszerezése.

A művek vizsgálata az általános bemutatáson túl a rendszeres teológiai témák vizsgálatára szorítkozik, esetlegesen érintve a többi terület szükséges kérdéseit. Ide tartozik tehát a definíciók használata és az egyes modellek ismertetése, összehasonlítása és rendszerezése. Ugyanakkor a liturgiai kutatás mindig magában foglalja az elméletei és gyakorlati kérdések szoros kapcsolatát, így én is kitérek azokra a gyakorlati alapelvekre is, amelyeket a szerzők az általuk felállított modell következményének tekintenek. A gyakorlati teológiai meglátások rendszerezésén kívül viszont nem foglalkozom az egyes teológiai alapelvek alkalmazásával, vagy egyes egyházak és gyülekezetek gyakorlatának kontextuális vizsgálatával.

3. A disszertáció szerkezete és főbb eredményei

A szakirodalom összegzésével foglalkozó fejezet fő következtetése, hogy ezeknek a műveknek a megszületése már önmagában bizonyíték arra, hogy a missziói teológia és azon belül az istentisztelet missziói értelmezése nem egy felekezet vagy mozgalom kisajátított teológiai gondolkodása. A missziói ekkleziológia, mint teológiai kiindulópont előnye, hogy az képes ezeket az egészen különböző felekezeti háttérből író kutatókat értelmezni és munkásságukat egymást gazdagító módon összekapcsolni.

A harmadik fejezetben reflektálok a missziói istentisztelet-értelmezés kutatásának módszertanára, majd a már bemutatott művek teológiájának rendszerezését végzem el. A téma talán legnagyobb nehézsége a két alapfogalom – istentisztelet és a misszió – és azok számos jelentéstartalma, amelyek nehézkessé és sokszor pontatlanná teszik a feltett kérdések és a levont következtetések megfogalmazását. A modern missziológia egyik legfontosabb kijelentése, hogy különbséget kell tennünk Isten missziója (*missio Dei*) és az egyház missziói (*missio ecclesiae*) között.¹ Ennek az elvnek a következetes alkalmazása és a missziológiai szóhasználat pontosítása központi fontosságú az istentisztelet missziói vizsgálatában is.

A kutatás ekkleziológiai irányán belül eltéréseket találunk abban, hogy az egyes szerzők az istentiszteletet tekintik az egyház életének központjának, vagy sem, és hogy dualisztikus vagy több elemű rendszerként képzelik el az egyházat. A szerzők által felállított különböző ekkleziológiai modellek abban mind egyetértenek, hogy az istentisztelet és az egyház életének minden más része közötti kapcsolatot erősíteni kell, de itt is találunk eltéréseket e belső kapcsolatrendszer leírásában.

Az istentiszteletre fókuszálva, a vizsgált művek felismerik és részletesen kifejtik annak missziói természetét. Ezeket én hat missziói dimenzióban foglaltam össze, amelyek bemutatják, hogy mit is értenek az egyes szerzők „missziói istentisztelet” fogalma alatt. Ezek szerint, a keresztény egyház istentisztelete azért mondható missziónak, mert abban Isten népe

1. dicsőíti és imádja a missziói Istent,
2. részt vesz Isten missziójában a világért való közbenjárás által, és
3. megtestesíti és kihirdeti az evangéliumot szóban és tettekben.

Továbbá, mert a Szentháromság Isten ugyanezen az alkalmon

4. formálja és neveli népét a misszióra,
5. lelkiileg táplálja és élteni a gyülekezetet, és
6. kiküldi őket a küldetésük folytatására az élet minden szférájába.

Az egyes szerzők nem minden dimenziót emelnek ki, de minden szerzőnél megjelenik legalább négy-öt az említett missziói dimenziók közül.

¹ BOSCH, D.J.: *Paradigmaváltások a misszió teológiájában*, (Eredeti címe: Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission, 1991.), Budapest, Harmat, 2015, 9.

A kutatásban megjelenő liturgiai elvek rendszerezésénél én a Christopher Schoon által is alkalmazott rendszert dolgoztam tovább, amely az ortopátia, ortodoxia és az ortopraxis hármasa alapján értékeli a helyes istentisztelet kérdését. A vizsgált művekben megjelenik e hármas feltétel rendszer, amely szerint a missziói teológia szempontjából a helyes istentisztelet az,

1. ahol a gyülekezet lelkületét, motivációját, lelki irányultságát és kívánságait Isten missziója határozza meg (ortopátia),
2. ahol az istentisztelet tartalma tükrözi a Szentírás által közreadott narratívát, abban Isten és az egyház misszióját kiemelve (ortodoxia), és
3. ahol tért kapnak az egyház missziói természete által meghatározott liturgiai formák, gyakorlatok és hangsúlyok (ortopraxis).

A legtöbb mű e harmadik szempont részletesebben kidolgozásával foglalkozik, hiszen ez szükséges egy missziói teológián alapuló liturgiai megújuláshoz és jelenlegi liturgiáink missziói értelmezéshez. A vizsgált szerzők itt is számos ponton mutatnak egyetértést, de semmiképp nem beszélhetünk valamilyen közös missziói istentiszteleti rendről, vagy formáról, a felekezeti és kontextusból adódó nagy különbségek miatt. Felfedezhetünk viszont olyan liturgikai irányvonalakat, amelyek több szerzőnél is megjelennek, és missziói meggyőződésük eredményének tekinthetők.

Disszertációm utolsó fejezete a kutatás folytatásához próbál új meglátásokkal hozzájárulni. Ehhez a Michael Frost és Alan Hirsch által bemutatott ekkleziológiát és a rendszerelmélet kutatás eredményeit használtam fel kiindulópontnak. Az általam vizsgált szerzők szinte mindegyike megmarad az úgynevezett „analitikus-dualista gondolkozásmódnál”, miközben a keresztyén egyház életének leírására a rendszerszemlélet – a „szisztémikus paradigma” – lenne alkalmasabb.² Ezt a problémát bizonyítja a dualisztikus fogalompárok jelenléte a szakirodalmon belül (istentisztelet–misszió; összejövétel–szétszéledés; bent–kint; egyház–világ; stb.), továbbá a kazuál-lineáris következtetések megfogalmazása (pl.: az istentisztelet formál a misszió végzésére). A vizsgált szerzők mind igyekeznek valamilyen módon túllépni az istentisztelet és misszió szétválasztásán, de sokszor megmaradnak a dualisztikus gondolkodásnál, csak új nyelvi megfogalmazásokat használnak annak leírására. A rendszerszemlélet abban nyújthat megoldást, hogy a szétválasztás helyett holisztikus módon közelíti meg az egyház valóságát, és így olyan

² HÉZSER: *Miért? Rendszerszemlélet a lelkigondozói gyakorlatban*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2001, 11–12.

megállapításokat tehetünk az istentisztelet és misszió dinamikájáról, amelyekre a korábbi gondolkodásmódban nincs lehetőség.

A rendszerszemléletre építve saját modellem kiindulópontja Isten, a világ és az egyház hármasság kapcsolattrendszere, és amelyben az egyházat mint gyülekezeteket, alkalmakat és végül személyek hálózataként értelmezem. Ezen a rendszeren belül az istentisztelet kategóriáján túlmutatva a keresztyén gyülekezet életét a konkrét cselekedetekre bontom le, amelyek Isten, a világ vagy az egyház felé irányulnak. Meglátásom, hogy bármely alkalom vagy esemény felosztható elemeire, az Istenre, a világra és az egyházra irányuló cselekedetekre, és a három dimenzió az egyház minden tetteiben jelen van. Így megláthatjuk, hogy az egymástól egyébként nagyon különböző alkalmak sokszor egészen hasonló cselekedeteket is tartalmaznak, csak más hangsúlyokkal, hosszúságban vagy résztvevőkkel. Ez a rendszer számos új lehetőséget arra, hogy a korábbi két oldalú, vagy szétválasztó modellek helyett egy átfogó és integrált modellben gondolkodjunk az egyház teljes életéről.

Végkövetkeztetésként bemutatom, hogy a missziói istentisztelet-értelmezés eddigi kutatásának eredményeit hogyan bővíthetjük ki, hogy azok ne csak az istentiszteletre, de az egyház egész életére relevánsak legyenek. Mindezzel disszertációm felmutatja, hogy szükség van a liturgia, ekklesiológia és missziológia további közös vizsgálatára. A kutatás jövőjét remélhetőleg mind a keresztyén teológia e területeinek integrálása, mind azok ökumenikus együttműködés jellemezni fogja.

Tézisek

1. A missziói istentisztelet-értelmezés kutatása egy viszonylag új, de egyre növekvő kutatási terület, amelynek a kortárs nyugati keresztyénség minden legfőbb felekezeti irányán belül vannak képviselői. E téma fő kérdése, hogy miként lehet a 20. század során kikristályozódott missziói teológiát – amely a *missio Dei* fogalmára épül – a liturgia és gyakorlati teológia kérdéseivel összeegyeztetni.
2. A missziológia és liturgia együttes vizsgálata nem csak előnyös, de szükséges a keresztyén egyházak számára, hogy minél teljesebben tölthessék be küldetésüket a világban. A megvizsgált művek mind egyetértenek a sokáig elkülönülő teológiai tudományágak integrálásának szükségességében.

3. A missziói istentisztelet-értelmezés kutatásának eddigi eredményeit összegezve egyértelműen felfedezhetünk olyan ekkleziológiai megfontolásokat és liturgikai elveket, amelyek a fő irodalomban a felekezeti, és gyakorlati különbségek ellenére közös hangsúlyokként jelennek meg. Ezeket én hat missziói dimenzióban és hat liturgiai alapelvben foglaltam össze.

Az istentisztelet hat missziói dimenziója:

1. Isten népe dicsőíti és imádja a missziói Istent
2. Isten népe részt vesz Isten missziójában a világért való közbenjárás által
3. Isten népe megtestesíti és kihirdeti az evangéliumot szóban és tettekben
4. A misszió Istene formálja és neveli népét a misszióra
5. A misszió Istene lelkileg táplálja és elteti a gyülekezetet
6. A misszió Istene kiküldi népét a küldetésük folytatására az élet minden szférájába

A missziói istentisztelet-értelmezésből következő hat liturgiai elv:

1. A Krisztus- és eucharisztia-központúság elve
 2. A liturgiai ritmusok teljességének elve
 3. A kontextualizáció elve
 4. A liturgiai kötöttség és szabadság egyensúlyának elve
 5. Az egyéni és közösségi aktív részvétel elve
 6. Az istentisztelet és az azon kívüli élet kapcsolatának elve
4. A missziói istentisztelet-értelmezéssel foglalkozó teológusok között legszembetűnőbb eltérést az istentisztelet központi helyének kérdésében találunk. Míg egyes ekkleziológiai modellek szerint az istentisztelet az egyház életének egyedüli központja, mások egy kétoldalú egyházkép egyik felévé teszik az istentiszteletet, megint mások pedig egy több központú egyházzal beszélnek, ahol az istentiszteleti alkalom hagyományos értelmezése megkérdőjeleződik.
5. A kutatási terület legfőbb kortárs szerzői mind igyekeznek túllépni az istentisztelet és misszió szétválasztásán, de sokszor megmaradnak a dualisztikus gondolkodásnál, csak új nyelvi megfogalmazásokat használnak annak leírására. Erre a problémára a rendszerszemlélet kutatás nyújthat megoldást azáltal, hogy azt alkalmazva a szétválasztás helyett holisztikus módon közelíthetjük meg az egyház valóságát. Saját modellem az egyház hálózatként való értelmezésével a korábbi szerzőkhöz képes új módon tudja

bemutatni az istentisztelet és misszió dinamikáját a keresztyén gyülekezetek egész életén keresztül.

Publikációk missziológia tárgykörében

MTMT azonosító: 10073750

Az istentisztelet missziói dimenziója a hitetlenek felé az 1Kor 14,23–25 alapján, in: KIS, G. (szerk.): *Fiatal Kutatók és Doktoranduszok IX. Nemzetközi Teológus-Konferenciája 2019*, Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), 2020, 139–152.

Az istentisztelet és a misszió kapcsolata az Egyházak Világtanácsa missziói állásfoglalásaiban, in: *Studia Debreceni Teológiai Tanulmányok* (2019/2), 29–39.

Kényszerű kontextualizáció. A 2020-as koronavírus-járvány teológiai tanulságai, in: *Sárospataki Füzetek* 24 (2020) 45–59.

(Recenzió) ROSS, K. R.– KEUM, J. – AVTZI, K. et. al. (ed.): Ecumenical Missiology. Changing Landscapes and New Conceptions of Mission, in: *Studia Debreceni Teológiai Tanulmányok* (2018/), 131–139.

Current Results, Ecclesiological Models, and Future Possibilities of the Research of a Missional Understanding of Worship

1. Subject of Dissertation

In recent decades, many works have been published that deal with the questions and issues of a missional understanding of worship, so it is necessary to organize present models, summarize this field's results, difficulties and highlight additional questions. Some of the works examined in my dissertation attempt to set up such systems, but in my opinion, they are not precise or comprehensive enough.

One of the main goals of the research on the topic is to describe the concepts of "worship" and "mission" as precisely as possible by pairing them with each other and formulating their correct relationship and dynamics within the life of the church. The two main questions are: "How should our worship gatherings look like in the light of the missionary nature of the church?" and "How does the worship that permeates the whole life of the church affect the mission and service of the church?" I would like to advance this research work by summarizing, comparing and organizing the works of the most important contemporary authors, and then proposing a model that can incorporate as many results as possible from the research so far.

2. Research Methodology

My research method is fundamentally comparative and typological. It is comparative, because the main part of my research consists of a detailed analysis and comparison of the most important works dealing with the topic. It is typological because it examines the models and their types used within the specified research area. The dissertation is thus structured in three main parts:

1. Detailed analysis and comparison of the relevant theological works,
2. Outline of the differences and common results of the individual models,
3. Drawing conclusions and presenting a possible new model.

In the first part of my thesis, I analyze the most important works on a missional understanding of worship which were published in the last thirty years, available in English and are in dialogue with each other. These are:

1. BRIA, I.: *Go Forth in Peace. Orthodox Perspectives on Mission* (Wcc Mission Series), Geneva, World Council of Churches, 1986.
2. SCHATTAUER, T. H.: Liturgical Assembly as the Locus of Mission, in: Schattauer, T. H. (ed.): *Inside Out. Worship in an Age of Mission*, Minneapolis, Fortress Press, 1999, 1–22.
3. FROST, M.: *Exiles. Living Missionally in a Post-Christian Culture*, Peabody, Hendrickson, 2006.
4. KREIDER, A. – KREIDER, E.: *Worship and Mission after Christendom* (After Christendom), Milton Keynes, Paternoster, 2009.
5. MEYERS, R. A.: *Missional Worship, Worshipful Mission. Gathering as God's People, Going out in God's Name* (Calvin Institute of Christian Worship liturgical studies series), Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, 2014.
6. BISHOP, A. S.: *Eucharist Shaping. Church, Mission and Personhood in Gabriel Hebert's Liturgy and Society*, London, Kings College, 2013.
7. SEAMAN, K. W.: *Mission, Liturgy, and World in Relationality. Towards a Decentred Liturgical Theology of Mission*, Dublin, Trinitz College, 2017.
8. SCHOON, C. J.: *Toward a Communally Embodied Gospel. Exploring the Role of Worship in Cultivating an Evangelistic Character among God's People within the Missional Church Movement*, Toronto, Wycliffe College, 2016.

In many ways, the research of this topic is ecumenical from the very beginning, so I do not analyze the selected works from a strictly denominational viewpoint, but rather I set out to find the overarching theological ideas that are present in this larger context.

In addition to the general overview, the examination of the works is limited to the examination of systematic theological topics, possibly touching on the necessary questions of other areas. This includes the use of definitions and the description, comparison and organization of individual models. At the same time, liturgical research always includes a close relationship between theoretical and practical questions, so I also cover the practical principles that the authors consider to be a consequence of the model they set up. Apart from the systematization of practical theological insights, however, I do not deal with the application of individual theological principles or the contextual examination of the practice of individual churches and congregations.

3. The Dissertation's Structure and its Main Results

The main conclusion of the chapter on summarizing the literature is that the birth of these works in itself is proof that the issue of missional theology and within it the missional understanding of worship is not an appropriated theological thinking of one denomination or movement. This field really is a meta-theological system that integrates and involves researchers from completely different church backgrounds and is able to connect them in a mutually enriching way.

In the third chapter, I reflect on the research methodology of missional understanding of worship, and then organize the theological ideas found in the main literature. Perhaps the biggest difficulty of the topic is the two basic concepts – worship and mission – and their wide range of meaning, which leads to difficulty or inaccuracy as theologians formulate their questions or phrase their conclusions. One of the most important statements of modern missiology is that we must distinguish between the mission of God (*missio Dei*) and the missions of the church (*missio ecclesiae*).³ The consistent application of this principle and the clarification of missiological terminology are also of central importance in the missional study of worship.

Within the ecclesiological direction of the research, we find differences in whether the individual authors consider worship as the center of the life of the church or not, and whether they imagine the church as a dualistic or multi-element system. The various ecclesiological models set up by the authors all agree that the relationship between worship gatherings and all other parts of the life of the church must be strengthened, but here too we find differences in the description of these internal relationships.

Focusing on the worship gathering, the examined works all recognize and highlight its missionary nature. I summarized these findings in six missional dimensions, which show what each author means by the concept of "missional worship". According to them, the worship of the Christian church can be called a missional because in it the people of God

1. glorify and worship the God of mission,
2. participate in God's mission by interceding for the world, and
3. embody and proclaim the gospel in word and deed.

Worship might also be called missional, because at these gatherings the God of mission

³ BOSCH, D.J.: *Paradigmaváltások a misszió teológiájában*, (Original title: Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission, 1991.), Budapest, Harmat, 2015, 9.

4. forms and shapes its people for their mission,
5. spiritually nourishes and sustains the congregation, and
6. sends them out to continue their mission in all spheres of life.

The individual authors do not highlight all these dimensions, but at least four or five of the mentioned mission dimensions appear for each author.

When organizing the liturgical principles appearing in the research, I continue to develop the system that was also used by Christopher Schoon, which evaluates the issue of correct worship based on the three-fold idea of orthopathy, orthodoxy and orthopraxis. These three conditions often appear in the main literature, according to which, from a missional point of view, the right worship is where

1. the congregation's desires, motives, orientations, and affections are shaped by God's mission (orthopathy),
2. where the content of the service reflects the narrative provided by the Holy Scriptures, highlighting the mission of God and the church (orthodoxy), and
3. where we give space to liturgical forms, practices and emphases determined by the missionary nature of the church (orthopraxis).

Most of the literature deals with the elaboration of this third aspect in more detail, since it is necessary for a liturgical renewal that is based on missional theology or for a missional interpretation of our current liturgies. The examined authors also agree on many points here, but we cannot in any way speak of a common order or form of missionary worship, due to the great differences arising from their individual denominations and contexts. But we can discover liturgical principles that appear in several authors and can be considered the result of their missional convictions. The following six principles appear most often in the examined sources:

1. Christ- and Eucharist-centered
2. The fullness of liturgical rhythms
3. The principle of contextualization
4. Balance between liturgical commitment and freedom
5. Active participation of individuals and the community
6. The connection of the worship gathering with the rest of the life of the church

Of course, these liturgical principles are not new and appear outside of the missional study of worship. Nevertheless, it is important to mention them, because our authors clearly derive these liturgical emphases from missionary theology and consider them necessary for the correct worship of a missional congregation.

The last chapter of my dissertation aims to contribute new insights for the future of this research. I have utilized the ecclesiology presented by Michael Frost and Alan Hirsch, as well as results of system theory research as a starting point. Almost all the authors of my main sources adhere to the so-called "analytical-dualistic thinking model," while a system theory – the "systemic paradigm" – would be more appropriate for describing the life of the Christian church.⁴ This problem is evident by the presence of dualistic conceptual pairs in the literature (worship–mission; gathering–scattering; inside–outside; church–world; etc.), as well as the formulation of causal-linear conclusions (e.g., worship shapes us for mission). The examined authors all strive to move beyond the separation of worship and mission, but often remain within a dualistic thinking, merely using new linguistic formulations to describe their relationship. System theory can be a solution because it approaches the reality of the church holistically instead of through a lens of separation, thus providing conclusions about the dynamics of worship and mission that are not possible within the previous way of thinking.

Building on system theory, my own model starts from the triadic relationship system of God, the world, and the church, in which I interpret the church as a network of congregations, events, and finally individuals. Within this system I move beyond the category of the worship service and break down the life of the Christian congregation into specific actions directed towards God, the world, or the church. My insight is that any occasion or event can be divided into its components, actions directed towards God, the world, and the church, and these three dimensions are present in every action of the church. This way, we can see that otherwise very different gatherings often contain quite similar actions, just with different emphases, lengths, or participants. This system provides numerous new possibilities for thinking about the entire life of the church in a comprehensive and integrated model instead of the previous binary or separating models.

As a conclusion, I show how the results of the existing research on missional understanding of worship can be expanded to be relevant not only to the worship service but to the entire life of the church. With all this, my dissertation demonstrates the need for further joint examination of

⁴ HÉZSER: *Miért? Rendszerszemlélet a lelkigondozói gyakorlatban*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2001, 11–12.

liturgy, ecclesiology, and missiology. The future of the research will hopefully be characterized by the integration of these areas of Christian theology as well as continued ecumenical cooperation.

Theses

1. The study of a missional understanding of worship is a relatively new but growing field of study, with representatives from all major denominations of contemporary Western Christianity. The main question of this topic is how to reconcile the missional theology crystallized during the 20th century and built on the concept of *missio Dei* with the questions of liturgiology and practical theology.
2. The joint study of missiology and liturgy is not only beneficial but necessary for Christian churches to fulfill their mission in the world as fully as possible. The works I examined all agree on the necessity of integrating these theological disciplines that have long been separated.
3. Summing up the results of the research on the missional understanding of worship, we can clearly identify ecclesiological considerations and liturgical principles that appear in the main literature as common emphases, despite denominational and practical differences. I have summarized these in six missional dimensions and six liturgical principles.

The six missional dimensions of worship:

1. God's people glorify and worship the missionary God,
2. God's people participate in God's mission by interceding for the world
3. God's people embody and proclaim the gospel in word and deed
4. The God of mission forms and shapes its people for their mission,
5. The God of mission spiritually nourishes and sustains the congregation
6. The God of mission sends out his people to continue their mission in all spheres of life

The six liturgical principles:

1. Christ- and Eucharist-centered
2. The fullness of liturgical rhythms
3. The principle of contextualization
4. Balance between liturgical commitment and freedom
5. Active participation of individuals and the community
6. The connection of the worship gathering with the rest of the life of the church

4. The most noticeable difference among theologians dealing with the missional understanding worship is found around the question of the centrality of worship. While some ecclesiological models regard worship as the sole center of church life, others make it one part of a two-part church model, and still others speak of a multi-centered or “liquid” church, where the traditional interpretation of worship service is often called into question.
5. The foremost contemporary authors in this research field all strive to move beyond the separation of worship and mission, but often remain within dualistic thinking, merely using new linguistic formulations to describe their relationship. The system theory can provide a solution to this problem by applying a holistic approach to the reality of the church instead of a lens of separation. By interpreting the church as a network, my own model can present the dynamics of worship and mission throughout the entire life of Christian congregations in new ways compared to previous authors.

List of Relevant Publications

MTMT identification number: 10073750

The Missional Dimension of Worship Towards Unbelievers in 1st Corinthians 14:23–25, in: KIS, G. (ed.): *Fiatal Kutatók és Doktoranduszok IX. Nemzetközi Teológus-Konferenciája 2019*, Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), 2020, 139–152.

Worship and Mission in the Mission Statements of the World Council of Churches, in: *Studia Debreceni Teológiai Tanulmányok* (2019/2), 29–39.

Forced Contextualization. Theological Lessons from the 2020 Coronavirus Epidemic, in: *Sárospataki Füzetek* 24 (2020) 45–59.

(Book Review) ROSS, K. R.–KEUM, J. – AVTZI, K. et. al. (ed.): Ecumenical Missiology. Changing Landscapes and New Conceptions of Mission, in: *Studia Debreceni Teológiai Tanulmányok* (2018/), 131–139.